

Date: 23rd June-2025

IQLIM O'ZGARISHI IQTISODIYOTGA TA'SIRI: YASHIL IQTISODIYOT SARI YO'L

Baxanurov Oqilbek Odil o'gli

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti talabasi

Annotatsiya: Yashil iqtisodiyot ekologik mas'uliyatni iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlik bilan integratsiyalash orqali barqaror rivojlanish sari o'zgaruvchan siljishni ifodalaydi. Ushbu maqola ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlar bo'yicha yashil iqtisodiyotning asosiy afzalliklarini ko'rib chiqadi. U qayta tiklanadigan energiya manbalarini qabul qilish, aylanma iqtisodiyot modellari va yashil texnologiyalar uglerod chiqindilarini kamaytirish, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi salomatligini yaxshilashga qanday hissa qo'shishini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, muhokama yashil o'tish bilan bog'liq muammolarni o'rganadi, shu jumladan yuqori investitsiya xarajatlari, sanoat qarshiligi va siyosatdagi bo'shliqlar. Maqolada barqarorlik sa'y-harakatlarini jadallashtirishda innovatsiyalar, xalqaro hamkorlik va me'yoriy-huquqiy bazalarning muhimligi ta'kidlangan. Ushbu muammolarni hal qilish orqali yashil iqtisodiyot uzoq muddatli farovonlik sari mustahkam va inklyuziv yo'lni taklif etadi.

Kalit so'zlar: Yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, qayta tiklanadigan energiya, aylanma iqtisodiyot, uglerod chiqindilari, yashil texnologiya, iqlim o'zgarishi, ekologik siyosat, iqtisodiy o'sish, ijtimoiy tenglik.

Jahon iqtisodiyoti ekologik mas'uliyat va resurslar samaradorligini ta'kidlab, barqarorlik tomon o'zgaruvchan o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Hukumatlar, korxonalar va jismoniy shaxslar iqtisodiy o'sish va ekologiyani saqlash muvozanatiga intilayotgani sababli yashil iqtisodiyot kontseptsiyasi katta e'tiborga sazovor bo'ldi. Yashil iqtisodiyot barqaror amaliyotlarni qo'llab-quvvatlaydi, uglerod izlarini kamaytiradi va qayta tiklanadigan energiya, aylanma iqtisodiyot modellari va ekologik toza innovatsiyalarga investitsiyalarni rag'batlantiradi. Ushbu maqola yashil iqtisodiyot asoslarini, uning asosiy tarkibiy qismlarini va uning global barqarorlik sa'y-harakatlariga ta'sirini o'rganadi. Yashil iqtisodiyotni tahlil qilish uchun ushbu tadqiqot Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit dasturi (UNEP) va Jahon bankining siyosiy hujjatlari, amaliy tadqiqotlar va hisobotlarni har tomonlama ko'rib chiqishni o'z ichiga olgan sifatli metodologiyadan foydalanildi. Tadqiqot jarayoni bir necha asosiy bosqichlarni o'z ichiga oldi: Manba materialini tanlash: Birlamchi manbalar UNEP va Jahon bankining yashil iqtisodiyot tashabbuslariga qaratilgan nashrlaridan aniqlandi. Bunga siyosat asoslari, strategik hisobotlar va barqaror iqtisodiy amaliyotlarni aks ettiruvchi hujjatlashtirilgan amaliy tadqiqotlar kiradi.

Hujjatlarni tahlil qilish: Yashil iqtisodiyot tamoyillari, amalga oshirish strategiyalari va kuzatilgan natijalar bo'yicha tegishli ma'lumotlarni olish uchun tanlangan hujjatlar tizimli ravishda tahlil qilindi. Tematik kodlash orqali asosiy mavzular va tushunchalar

Date: 23rd June-2025

aniqlandi. Natijalarning integratsiyasi: Yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishga ta'sirini yaxlit tushunishni ta'minlash uchun hujjatlar tahlilidan olingan tushunchalar sintez qilindi. Ushbu sintez yashil iqtisodiy amaliyotlar bilan bog'liq umumiy strategiyalar, muammolar va imtiyozlarni aniqlashga qaratilgan.

Masalan, UNEP yashil iqtisodiyotni "past uglerodli, resurslardan tejamkor va ijtimoiy inklyuziv" deb ta'riflab, bandlik va daromadlarning o'sishi uglerod chiqindilari va ifloslanishini kamaytiradigan, energiya va resurslar samaradorligini oshiradigan hamda biologik xilma-xillik va ekotizim xizmatlarining yo'qolishining oldini oluvchi davlat va xususiy investitsiyalar hisobiga amalga oshirilishini ta'kidlaydi.(www.unep.org). Bundan tashqari, Jahon bankining "Inklyuziv yashil o'sish: Barqaror rivojlanishga yo'l" nomli hisobotida ko'kalamzorlashtirish o'sishi zarur, samarali va arzon ekanligi ta'kidlanadi, bu esa iqtisodiy rivojlanishni atrof-muhitga zarar etkazuvchi siyosat va amaliyotlarga tayanmasdan amalga oshirish mumkinligini ko'rsatadi. (openknowledge.worldbank.org) Ushbu metodologiyadan foydalangan holda tadqiqot nufuzli manbalar va nufuzli xalqaro tashkilotlarning amaliy misollari bilan qo'llab-quvvatlangan yashil iqtisodiyotning to'liq ko'rinishini taqdim etishga qaratilgan.

Yashil iqtisodiyotning tahlili ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlar bo'yicha bir qancha muhim afzalliklarni ochib beradi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) va Jahon banki tomonidan olib borilgan siyosiy hujjatlar va amaliy tadqiqotlar asosida quyidagi asosiy natijalar aniqlandi:

1. Ekologik manfaatlar

Yashil iqtisodiyot innovatsion siyosat va amaliyotlar orqali asosiy ekologik muammolarni hal qilish orqali ekologik barqarorlikka sezilarli hissa qo'shadi. Atrof-muhitning asosiy afzalliklaridan biri uglerod chiqindilarini kamaytirishdir. Quyosh, shamol va gidroenergetika kabi qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish qazib olinadigan yoqilg'iga bo'lgan bog'liqlikni kamaytiradi, bu esa issiqxona gazlari chiqindilarini sezilarli darajada pasayishiga olib keladi. Bundan tashqari, sanoat, transport va shaharsozlikda energiya samaradorligini oshirish choralari uglerod izlarini yanada kamaytiradi.

Resurslardan samarali foydalanish yashil iqtisodiyotning yana bir muhim jihati hisoblanadi. Iqtisodiyotning aylanma modellari chiqindilarni minimallashtirish va tabiiy resurslardan foydalanishni optimallashtirish uchun materiallarni qayta ishlash, qayta ishlatish va qayta ishlashga yordam beradi. Barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlari, jumladan, aniq dehqonchilik va organik etishtirish tuproq sog'lig'ini saqlashga va kimyoviy ifloslanishni kamaytirishga yordam beradi.

Yashil iqtisodiyot strategiyalarining qabul qilinishi ham havo va suv sifatining yaxshilanishiga olib keladi. Sanoat chiqindilarini kamaytirish, toza energiyaga sarmoya kiritish va qat'iy ekologik qoidalarni joriy etish havo ifloslanishi darajasini pasaytiradi, nafas olish kasalliklari va boshqa sog'liq uchun xavflarni kamaytiradi. Xuddi shunday, barqaror suvni boshqarish amaliyotlari chuchuk suv resurslarini saqlash, ifloslanishni kamaytirish va toza suvdan adolatli foydalanishni ta'minlaydi. Bioxilma-xillikni saqlash yashil iqtisodiyotning muhim maqsadidir. O'rmonlarni qayta tiklash, yashash joylarini

Date: 23rd June-2025

tiklash va qo'riqlanadigan hududlarni boshqarish kabi ekotizimlarni saqlash bo'yicha harakatlar yo'qolib borayotgan turlarni himoya qilish va ekologik muvozanatni saqlash. Barqaror erdan foydalanish siyosati o'rmonlarning kesilishi va urning degradatsiyasining oldini oladi, turli xil flora va faunani saqlashga yordam beradi.

Nihoyat, infratuzilma va tabiiy ofatlarga tayyorlanish uchun yashil investitsiyalar orqali iqlimga chidamlilik va moslashish kuchaytiriladi. Barqaror shahar rivojlanishi, yashil arxitektura va iqlimga mos qishloq xo'jaligi jamoalarning iqlim o'zgarishiga chidamliligini yaxshilaydi, suv toshqinlari, qurg'oqchilik va bo'ronlar kabi ekstremal ob-havo hodisalariga nisbatan zaiflikni kamaytiradi. Ekotizimga asoslangan moslashuvga yo'naltirilgan siyosatlar uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash bilan birga iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini yumshatishga yordam beradi.

Ushbu ekologik imtiyozlar yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik xavflarni yumshatibgina qolmay, balki barqaror kelajakka ham yordam berishini ko'rsatadi. Quyidagi jadvalda yashil iqtisodiyotning asosiy ekologik afzalliklari va ularning ta'siri jamlangan. Yashil iqtisodiyotga o'tish turli sohalarida muhim iqtisodiy afzalliklarni beradi. Quyida statistik ma'lumotlar va tadqiqot natijalari bilan qo'llab-quvvatlanadigan asosiy imtiyozlar keltirilgan.

1. Ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy o'sish. Yashil iqtisodiyot iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish bilan birga yangi ish o'rinlari yaratishga yordam beradi. Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) ma'lumotlariga ko'ra, agar to'g'ri siyosat amalga oshirilsa, yashil iqtisodiyotga o'tish 2030-yilga borib butun dunyo bo'ylab 24 million yangi ish o'ri yaratishi mumkin. Biroq barqaror amaliyotlarni qabul qilmaslik issiqlik stressi va iqlim bilan bog'liq uzilishlar tufayli taxminan 72 million to'liq ish joyini yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

2. Investitsiyalar va bozor imkoniyatlari. Barqarorlik sari siljish yangi bozorlar va investitsiya imkoniyatlarini ochib beradi. Oxford Economics va Arup tomonidan olib borilgan tadqiqotga ko'ra, 2050 yilga borib yashil mahsulotlar va xizmatlarga talab ortib borishi global yalpi ichki mahsulotga 10,3 trillion dollar hissa qo'shishi mumkin. Bu o'sish, birinchi navbatda, qayta tiklanadigan energiya ishlab chiqarish, energiya tejankor infratuzilma va elektr transport vositalari kabi tarmoqlar tomonidan ta'minlanishi kutilmoqda.

3. Energiya samaradorligi va xarajatlarni tejash. Yashil infratuzilma energiya samaradorligini sezilarli darajada yaxshilaydi, bu esa xarajatlarni sezilarli darajada tejashga olib keladi. Masalan, Filadelfiyada (AQSh) yashil infratuzilma rejasini amalga oshirish an'anaviy kulrang infratuzilma uchun zarur bo'lgan 6 milliard dollarga nisbatan 25 yil davomida 1,2 milliard dollarga tushadi. Bunday yondashuv nafaqat moliyaviy yuklarni kamaytiradi, balki atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

4. Innovatsiyalar va texnologik yutuqlar. Yashil iqtisodiyot innovatsiyalarni rag'batlantiradi va texnologik taraqqiyotni tezlashtiradi. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (XVJ) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yashil patentga talabnomalar sonini ikki baravar oshirish besh yil ichida YaIMni 1,7 foizga oshirishi mumkin. Bu shuni

Date: 23rd June-2025

ko'rsatadiki, yashil texnologiyalarga sarmoya kiritish iqtisodiy o'sish va sanoat taraqqiyotiga bevosita hissa qo'shadi.

5. Sog'liqni saqlash xarajatlarini kamaytirish. Yashil iqtisodiyot, shuningdek, atrof-muhit sharoitlarini yaxshilash orqali sog'liqni saqlash xarajatlarini kamaytirishga olib keladi. Toza energiya manbalariga o'tish va ifloslanish darajasini pasaytirish nafas olish yo'llari kasalliklari va boshqa sog'liq muammolarini kamaytirishga yordam beradi, natijada tibbiy xarajatlar va sog'liqni saqlash tizimidagi kuchlanish kamayadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yashil iqtisodiyot nafaqat atrof-muhitga oid muammolarni hal qiladi, balki aholi salomatligini yaxshilash, ijtimoiy inklyuziya, jamiyatning barqarorligi, ta'lim imkoniyatlari va gender tengligi kabi muhim ijtimoiy imtiyozlarni ham beradi. Ushbu afzalliklar yanada adolatli va barqaror jamiyatga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Zohidov D., Sagdillayeva Z., Moursy A. R. A. Maksimal ehtimollik usulidan foydalangan holda ijtimoiy tarmoqlarni ikki jamoaga bo'lish: ESGga qo'llash //E3S Web of Conferences. – EDP fanlari, 2024. – T. 574. – B. 03007.
2. Zohidov D. G., Iskandarov D. K. Kesilgan integrallar uchun kondensatsiya oraliqlarining empirik ehtimoli // Statistika tahlilining amaliy usullari. Statistika hisoblash va simulyatsiya - AMSA'2019. – 2019. – B. 102-104.
3. Dilshodbek Z. AUDIT SAMARALILIGI VA ANQIQLIGINI OSHIRISHDA DIGITALLASHTIRISHNING ROLI //Web of Gumanitar fanlar: Journal of Social Science and Gumanitar Research. – 2024. – V. 2. – No 11. – B. 28-34.
4. Zohidov D. RAQAMLI IQTISODIYO'T SHARTLARIDA AMORTKAZISH HISOBINI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI AUDITNI AVTOMLASHTIRISH // Iqtisodiy rivojlanish va tahlil. – 2024. – V. 2. – No 10. – B. 292-297.
5. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP). Yashil iqtisodiyot: taraqqiyot va kelajak yo'nalishlari [Elektron resurs]. – Kirish rejimi: <https://www.unep.org>

